

KHETI DUNIYAN, PATIALA

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਖਬਾਰ

Rs.10/-

www.khetiduniyan.in

Postage Regd. No. PB/PTA/0338/2025-2027

Editor : Jagpreet Singh • RNI 42269/83 (PUNPUN00806) • Issue Dated 18-04-2026 • Vol.44 No.16 • M. 90410-14575 • Page 16 E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਫੇਂਟਾਮਾਈਨ : ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਲਾਈਫਲਾਈਨ

 www.heranba.com

ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਗੂ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੀ?

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਪੱਖੋਂ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ (1965-66) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਹਿਰੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਿੰਜਾਈ ਕਰਨ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਧਾਉਣੀ ਪਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪਾਣੀ ਮੁੱਕਣ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਫ਼ਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਝੋਨੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਵੀ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਲਾਗਤਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਸੁੰਗੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਬੋਝ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ, ਬਦਲਵੇਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਬਦਲ ਰਹੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 1986 ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਣਕ-ਝੋਨੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰਤਾ ਘਟਾ ਕੇ ਉਹ ਫ਼ਸਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੱਟ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਇਸ ਬਦਲਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਵੱਲੋਂ ਸਾਲ 2002 ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਫ਼ਤਾਰ ਫੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੀ ਐੱਸ ਕਾਲਕਟ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਫਾਰਮਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਲਈ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ 2013 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ 2017 ਵਿੱਚ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਅਜੈਬੀਰ ਜਾਖੜ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 2018 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਖਰੜੇ, ਖੇਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ

ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਕਤੂਬਰ 2023 ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ

ਸੂਚਾ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ,
ਕਰਿਡ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਹੱਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਠੋਸ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਅਫ਼ਸੋਸ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਨੀਤੀ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਬਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਖੇਤੀ

ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 2025 ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦਯੋਗਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਤੀਜੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇ, ਪਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਖਾਸੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 1991 ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਪੇਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪੇਂਡੂ ਮਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤ ਸੁਹਿਰਦ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਖਾਸੇ ਵਿੱਚ ਸਿਫ਼ਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਆਗੂ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਧੰਦੇ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੇਤਾ ਬਜ਼ਰੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗਰੁੱਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ

ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਗੂ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਚਨਬੱਧਤਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਰੋਸ ਤੋਂ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਵਧ-ਫੁੱਲ ਹਰੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ। ਸੰਨ 2025 ਵਿੱਚ ਲੈਂਡ ਪੁਲਿੰਗ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ 65,000 ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਾਰਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੁਹਾਲੀ ਦੇ ਆਸਪਾਸ 11,100 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਐਕੂਆਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੋਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਏਜੰਡੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਿਸਾਨ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵੀ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚਲੇ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖੇਤੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਲੱਗਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 2023 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਸ

ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ

ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਨ ਬੁਜਰਕ
ਕਾਹਨਗੜ੍ਹ ਰੋਡ, ਪਾਤੜਾਂ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ
ਮੋ. 98761-01698

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਗੇਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਗੜੇਮਾਰੀ, ਝੱਖੜ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਣਕ ਦੇ ਸੀਜਨ 'ਤੇ ਅੱਗ ਬਝਾਉ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਅੱਗ ਬਝਾਉ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਅਤੇ ਬੇ-ਮੌਸਮੀ ਬਰਸਾਤ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਪੱਧਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਸਬ ਡਵੀਜ਼ਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਵਾ 6 'ਤੇ

ਕਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਏਕੜ ਫ਼ਸਲ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਕਿ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਕਣਕ ਜਾਂ ਨਾੜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲਾਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਣਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਪਿੱਛੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਫਿੱਲੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲਣੇ, ਨੀਰੂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਡਰਾਮੀ, ਰੀਪਰ-ਟਰੈਕਟਰ, ਕੰਬਾਇਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦੇ ਪਤੰਗੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣੇ, ਬੀੜੀ-ਸਿਗਰੇਟ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਣਕ ਦੇ ਨਾੜ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਣਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਾਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਕਣਕ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੁੜੀ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਵੱਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ। ਹੋਰਨਾਂ ਗੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਅਗੇਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਫ਼ਸਲ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆਪਣਾ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਕਣਕ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਹਰੀ ਮਾਰ ਝੱਲਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕਣਕ ਅੱਗ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕਣਕ ਮੁੱਲ ਖ਼ਰੀਦਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਤੇ ਬਚਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਹਾੜੀ ਦੇ ਸੀਜਨ ਦੌਰਾਨ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਗਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅੱਗ ਬਝਾਉ ਗੱਡੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣੀਆਂ

ਵਿਸ਼ਾਖੀ

ਦੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮੌਕੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਵੱਲੋਂ
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ
ਸ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ
ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ

ਸ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ

ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ

KHETI DUNIYAN

An Exclusive Agricultural Weekly

ਰਜਿਸਟਰਡ ਆਫਿਸ :
9-ਏ, ਅਜੀਤ ਨਗਰ,
ਪਟਿਆਲਾ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਆਫਿਸ :
ਕੇ.ਡੀ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਗੁਰੂਸ਼ਾਲਾ ਰੋਡ,
ਨੇੜੇ ਸ਼ੇਰ-ਏ-ਪੰਜਾਬ ਮਾਰਕੀਟ,
ਪਟਿਆਲਾ-147001
ਮੋ.90410-14575

ਈ-ਮੇਲ : khetiduniyan1983@gmail.com

www.khetiduniyan.in

ਸਾਲ 44 ਅੰਕ 16
ਮਿਤੀ 18-04-2026

ਐਡੀਟਰ

ਜਗਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਦਫਤਰ

ਪਟਿਆਲਾ
ਫੋਨ : 0175-2214575

ਮੁੰਬਈ
ਦਿੱਲੀ
ਲੁਧਿਆਣਾ
ਬਠਿੰਡਾ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਬੋਰਡ

ਡਾ. ਡੀ.ਡੀ. ਨਾਰੰਗ
ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਡਾ. ਅਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਝੱਤਰਾ
ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰ ਲਾਠਰ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ

ਏਕਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰਜ਼, ਪਟਿਆਲਾ

ਨੋਟ

- ★ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਾਂ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਦਾਰਾ ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ★ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਭਾਵੇਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿਵਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਾਹਿਰ ਦੀ ਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰ ਲਵੋ।
- ★ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

Editor : JAGPREET SINGH,
Printer, Publisher and Owner of Weekly
'KHETI DUNIYAN' Printed at Drishti Printers,
484, Nagra Street, Natan Wali Galli, Backside Dashmesh Market,
Near Sher-e-Punjab Market, Patiala-147001 (Pb.)
and published from Kheti Duniyan, House No. 9-A, Ajit Nagar,
Patiala-147001 (Pb.). E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com
RNI No.PUNPUN00806

ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੈ ਰਸਾਇਣਾਂ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ

ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਕਤ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਕੇ ਯੂਐਨਓ ਨੇ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਜਲਵਾਯੂ ਬਦਲ ਦਾ ਪੈਨਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਗ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਇਸ ਦੇ ਵੱਸੋਂ ਦੇ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਸੋਂ ਜੋ 140 ਕਰੋੜ ਦੇ ਲਗਭਗ ਹੈ, ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਕੁੱਲ ਵੱਸੋਂ ਦਾ 17.6 ਫੀਸਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਸ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸਿਰਫ਼ 24 ਫੀਸਦੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ 4% ਹਨ। ਵੱਸੋਂ ਦਾ ਸਾਧਨਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਨ 1967-68 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਖ਼ੁਰਾਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵਸਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰ 1967-83 ਤੱਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਖੋਜ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 'ਹਰਾ ਇਨਕਲਾਬ' ਆਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਉਪਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਰਾਨੀਕਰਨ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਨ 1970 ਤੱਕ ਹੀ ਭਾਰਤ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਉਪਜ ਦੇ ਵਧੇ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥ ਜਿਵੇਂ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ, ਨਦੀਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸ਼ਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਿੰਚਾਈ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਜੋ 1960-61 ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 3.16 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ 32 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਜਾਂ 10 ਗੁਣਾ ਤੱਕ ਵਧ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਜਿਹੜੀ 1960-61 ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁਣ 20 ਲੱਖ ਟਨ ਦੇ ਲਗਪਗ ਜਾਂ 300 ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਜਿਹੜੇ 1960-61 ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਸਨ, ਹੁਣ 14 ਲੱਖ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹਨ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਰਸਾਇਣਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਜੋ ਸੰਨ 1960-61 ਵਿੱਚ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁਣ ਵੀਹ ਲੱਖ ਟਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਾਂ 360 ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਡਾ. ਸ. ਸ. ਛੀਨਾ

ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁੱਲ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ 1.5 ਫੀਸਦੀ ਖੇਤਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ 60 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ 1960-61 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ 1.1 ਕਿਲੋ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ 228 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਲਈ ਨਹਿਰੀ ਤੇ ਖੂਹ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੇ ਨਾਲ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਮਿਲ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਦੀਆਂ 60 ਫੀਸਦੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਣੀ ਇੰਨਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਪਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ 6-10 ਫੁੱਟ 'ਤੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਵੀ 150 ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲਾਂ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਮੁਫ਼ਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਥੱਲੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਜਾਂਦਾ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ, ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਖੇਤੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਘਟਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਖਾਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੋਰੀ ਨਾਲ ਜਿੰਨੀ ਉਪਜ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਓਨੀ ਨਹੀਂ ਵਧਦੀ, ਤੀਜੀ ਨਾਲ ਹੋਰ ਘਟ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਉਪਜ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੂਮੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਗੰਡਿਏ ਅਤੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜੇ, ਉਹ ਮਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲਾਂ

ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਜੜ੍ਹੀਆਂ-ਬੂਟੀਆਂ, ਦਰੱਖਤਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹੁਣ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਬਾਰਿਸ਼ ਬੇ-ਮੌਸਮੀ ਹੋ ਗਈ, ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ, ਤਪਸ਼ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬੇਯਕੀਨੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ 'ਤੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਝੋਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਫ਼ਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਨ 1960-61 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 5 ਲੱਖ ਏਕੜ ਰਕਬੇ 'ਤੇ ਝੋਨਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ 80 ਲੱਖ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਉਸ ਦੀ ਯਕੀਨੀ ਖ਼ਰੀਦ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਫ਼ਸਲਾਂ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਨ ਤੇ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਲਾਂ ਤੇ ਤੇਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਨ 1960 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਅਧੀਨ 14 ਫੀਸਦੀ ਰਕਬਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਘੱਟ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ 13 ਫੀਸਦੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਜੋ ਝੋਨੇ ਵਾਲਾ ਅੱਧਾ ਖੇਤਰ ਦਾਲਾਂ ਅਧੀਨ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀਆਂ ਦਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ 15 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਦਾਲਾਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਤੇਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਸੰਨ 1960 ਵਿੱਚ ਤੇਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜਾਂ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 6 ਫੀਸਦੀ ਖੇਤਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ 2 ਫੀਸਦੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਬੇਯਕੀਨੀ ਖ਼ਰੀਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦਾਲਾਂ ਤੇ ਤੇਲ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ

ਮੰਨਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਧਾਉਣਾ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਦਰਾਮਦ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾਏਗਾ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਰਸਾਇਣਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਜਦੋਂ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਜ ਬਹੁਤ ਘੱਟਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ 90 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰ ਇਹ ਖੇਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ਼ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਕਿ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਬਸਿਡੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਆਦਿ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਰਮਨੀ ਜਿਹੜਾ ਵੱਸੋਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਰ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹੀ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਬਾਸਮਤੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਿਰਯਾਤਕ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਰਾਮਦਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਸਾਇਣਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਬਾਸਮਤੀ ਨਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਬਾਸਮਤੀ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਸਮਤੀ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਵਧਦੀ ਵੱਸੋਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਾਇਣਕ ਆਗਤਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੈਵਿਕ ਆਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਟਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਗੋਹਾ ਆਦਿ ਨੇ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕੁ ਫਾਰਮ ਹਾਊਸਾਂ ਨੂੰ ਰਸਾਇਣਕ ਆਧਾਰਤ ਫਾਰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਸਾਲ 30 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ 'ਸੁਨਯ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2026 ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਵੱਲ ਹੈ- ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਇਕ ਨੈਤਿਕ ਅਮਰਜੋਸੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਜਿੱਥੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਵੱਡੇ

ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੋਸਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਨੁਕਸਾਨ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ

ਭੋਜਨ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰਨ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਭੰਡਾਰਨ ਤੇ ਖਪਤ ਰਾਹੀਂ ਭੋਜਨ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰੋਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਰਚਨਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਮਨੁੱਖੀ ਤੇ ਟਿਕਾਊ ਪੰਜ ਰਸਤੇ ਇਹ ਹਨ :

1. ਠੰਢੀ ਸਪਲਾਈ ਲੜੀ ਦੀ ਲੋੜ : ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ 8 ਫ਼ੀਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ 65 ਫ਼ੀਸਦੀ ਤੇ ਚੀਨ 23 ਫ਼ੀਸਦੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਠੰਢੀ ਸਪਲਾਈ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿਹੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਬਦਲਵੇਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ।
2. ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਓ : ਕਈ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 'ਤੇ

ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਗਰ ਮਿੱਤਲ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੋਨਾਲੀਕਾ

ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਲੋੜ

ਜਰਮਨੀ ਹਰ ਸਾਲ 63 ਤੋਂ 65 ਲੱਖ ਟਨ ਤੇ ਜਾਪਾਨ 52 ਲੱਖ ਟਨ ਅਨਾਜ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਘਰੇਲੂ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ 55 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 73 ਤੇ 75 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਲਾਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਦੁਖਦਾਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗਲੋਬਲ ਭੁੱਖ ਸੂਚਕ ਵਿੱਚ 125 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤ 111ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਲਗਭਗ 19.4 ਕਰੋੜ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਪਰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਅਨਾਜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਲੇਟ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ

ਭੰਡਾਰ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕ ਭੁੱਖੇ ਸੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਪੋਸ਼ਣ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਦੀ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਸੂਚਕ ਰਿਪੋਰਟ 2024 ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਨੇ 105 ਕਰੋੜ ਟਨ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ। ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਲਈ 60 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਨ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ, 28 ਫ਼ੀਸਦੀ ਭੋਜਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ 12 ਫ਼ੀਸਦੀ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਭੋਜਨ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਗਤ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਪਲਾਈ ਲੜੀਆਂ, ਨੀਤੀ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਤੇ ਖਪਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁੱਟਣ

ਦੀ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਵੀ 78.3 ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਭੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਅਰਬ ਟਨ ਅਨਾਜ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਇਕ ਅਰਬ ਭੁੱਖੇ ਪੇਟਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਕਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ?

ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਦੀ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਸੂਚਕ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ/ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 7.8 ਤੋਂ 8 ਕਰੋੜ ਟਨ ਅਨਾਜ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲਗਭਗ 1.55 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ 10.80 ਕਰੋੜ ਟਨ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ 2.4 ਕਰੋੜ ਟਨ,

ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾ ਰਹੀ ਹੈ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ ਦੁੱਖ ਵੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਗ੍ਰੀਨਹਾਊਸ ਗੈਸ ਉਤਸਰਜਨ ਕਾਰਨ ਅਨਾਜ ਦੀ 8 ਤੋਂ 10 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੀਨ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੀਨਹਾਊਸ ਗੈਸ ਉਤਸਰਜਕ ਹਨ। ਖੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੜਦਾ ਭੋਜਨ ਮਿਥਿਨ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਗੈਸ ਹੈ ਜਿਸ

ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਜੋ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ, ਜ਼ਮੀਨ, ਈਧਨ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਚੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ 5,000 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਚਾਵਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਸੰਪੂਰਣ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਪਤਾਹਿਕ

ਪਟਿਆਲਾ

ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਸਹਾਇਕ ਧੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ

12 ਨਹੀਂ 24 ਨਹੀਂ

52 ਅੰਕ

ਹਰ ਹਫਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ

ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੌਸ਼ਕਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜਾਂ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਵਿਰੋਧੀ-ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤ ਕੱਢਣ, ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ, ਸਾਬਤ ਚੌਲ ਵਿਚ ਵਾਧਾ, ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਖਾਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ, ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਖਪਤ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਐਂਟੀਨਿਊਟ੍ਰੀਐਂਟਸ (ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤ) ਅਤੇ ਸਖਤ ਛਿਲਕਾ ਨੂੰ ਮਕੈਨੀਕਲ ਤਰੀਕਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਦੁਆਰਾ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖਰੂਵੇਂ

ਲੋੜ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ :

ਕਠੋਰਤਾ ਵਿਚ ਕਮੀ : ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਬਾਹਰੀ ਪਰਤ ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਪਰਤ ਉਤਾਰਨ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਵਿਚ ਸੌਖ :

ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ : ਕੁਝ ਪੂਰਵ-ਉਪਚਾਰ ਵਿਧੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਿਆਉਣਾ ਜਾਂ ਭਾਫ ਦੇਣਾ, ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜਾਂ ਦੀ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ : ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਵਧੇਰੇ ਕੁਸ਼ਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਅਨਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਵਿਚ ਘਾਟ : ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਫਾਈਟੋਟੋਕਸਿਨ ਅਤੇ ਟੈਨਿਨ ਵਰਗੇ ਵਿਰੋਧੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਜੈਵ-ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਈ ਪੂਰਵ ਉਪਚਾਰ ਜਿਹੜੇ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਜਾਂ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ :

1. ਭਿਉਣਾ : ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੱਜ ਜਾਣ ਤੱਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਵਧੀ ਲਈ ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਿੱਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਤਾਂ 60 ਡਿਗਰੀ ਸੈਲਸੀਅਸ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਓਵਨ

ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2. ਅੰਕੁਰਣ : ਇਹ ਵਿਧੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦੀ ਪਾਚਨਤਾ, ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਸੁਆਦੀਤਾ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਕੁਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਬਤ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ 2 ਤੋਂ 24 ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੇ ਉੱਗਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦਾਣੇ / ਗਿਰੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਮੁੱਲ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸਮਕਾਲੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

3. ਖਮੀਰਨਾ : ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ, ਅਨਾਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਸਬਸਟਰੇਟ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜਾਂ ਨੂੰ ਕਮਰੇ ਦੇ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਫਰਮੈਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 24 ਤੋਂ 72 ਘੰਟਿਆਂ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਖਾਸ ਭੋਜਨ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫਰਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਮਾਈਕਰੋਬਾਇਲ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕਈ ਉਪ-ਉਤਪਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੈਵਿਕ ਐਸਿਡ ਅਤੇ ਐਂਟੀਬਾਇਓਟਿਕਸ

ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਨਾਜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਚਾਰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

4. ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ : ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਤਾਪਮਾਨ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬੀਜ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਦਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਭਾਫ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਬਾਲਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਆਉਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ-ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਫਾਈਟੋਟੋਕਸ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਹੈ।

ਪਾਰਬੋਇਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਿਨਾ ਛਿਲਕੇ ਦੇ ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਵਿਚ ਗੈਰ-ਪਾਰਬੋਇਲਡ ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੇ ਬਿਨਾ ਛਿਲਕੇ ਦੇ ਚੌਲ ਵਿਚ 28% ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦਾਣੇ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਛਿਲਕੇ ਦਾ ਦਾਣੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹਾਈਡ੍ਰੋਬਰਮਲ ਉਪਚਾਰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਸੁਆਦਤਾ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਖੁਰਾਕ ਵਿਚ ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜ ਦੇ ਸਹੀ ਪੂਰਵ ਉਪਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਦੇ ਸੇਵਨ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਸੰਭਾਵੀ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖਾਣ ਲਈ ਸਹੀ ਢੰਗ ਤੇ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਲੱਭਣਾ ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।

ਗੁਰਵੀਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੰਧਿਆ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ., ਲੁਧਿਆਣਾ
ਮੋ. 86706-70348

ਅਨਾਜਾਂ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਵਿਰੋਧੀ-ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤ ਕੱਢਣ, ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ, ਸਾਬਤ ਚੌਲ ਵਿਚ ਵਾਧਾ, ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਪੋਸ਼ਟਿਕ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਖਰੂਵੇਂ ਅਨਾਜਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵ ਉਪਚਾਰ ਦੀ

ਪ੍ਰੀ-ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਉਰਜਾ-ਤੀਬਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਟੁੱਟਣ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ : ਪੂਰਵ ਉਪਚਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਨਮੀ ਪਉਣਾ, ਛਿਲਕੇ ਦੀ ਭੁਰਭੁਰੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਸਫਾ 5 ਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਬਰਬਾਦੀ...

ਸੁਪਰਮਾਰਕੀਟਾਂ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਵਿਕੇ ਖਾਣੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵਧੂ ਭੋਜਨ ਦੀ ਮੁੜ ਵੰਡ ਲਈ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਕਰ ਰਾਹਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਅਨਾਜ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

3. ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਓ : ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਨਾਜ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਖੇਤ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ-ਉਤਪਾਦਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਸੁਕਾਈ, ਹਵਾਬੰਦ ਭੰਡਾਰਨ ਬੈਗ ਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਠੰਡੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਜੂਟ ਪੈਕੇਜਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਛਿਦਰਲੇ ਜੂਟ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੰਡਾਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ

ਆਧੁਨਿਕ ਹਵਾਬੰਦ ਹੱਲਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

4. ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਦਿੱਖਣਯੋਗ ਬਣਾਓ, ਬੱਚਤ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਕਰੋ :

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਡਾਟਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਟਰੈਕ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਮਾਪ ਤੇ ਜਨਤਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਦੀ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਸੂਚਕ ਵਿਧੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭੋਜਨ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਕਰ ਕੈਟਰਰਾਂ 'ਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ

ਰਸੋਈਆਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5. 'ਅੰਨ' ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜਗਾਓ : ਇਸ ਉਪਮਹਾਂਦੀਪ ਦੀ ਹਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਆਦਰਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਭਗਵਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਟਿਕਾਊ ਭੋਜਨ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਕੂਲਾਂ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਤੇ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਾਗਰਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਜਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਓ, ਅਸੀਂ ਤੁਰੰਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੱਲ ਵਧੀਏ ਤੇ ਭੋਜਨ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਰਜੀਹ ਬਣਾਈਏ।

(ਲੇਖਕ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਇਕਨਾਮਿਕ ਪਾਲਿਸੀ ਅਤੇ ਪਲਾਨਿੰਗ ਬੋਰਡ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹਨ)।

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਗੇਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਲੱਗਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਹ ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼

'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਕੇਂਟਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ

ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਣ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਛੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਢਿੱਲੇ ਜੋੜ, ਤਾਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹਾੜੀ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੇ ਨਾੜ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਿ੍ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰੇ, ਅੱਗ ਬਝਾਉ ਗੱਡੀਆਂ ਹਾੜੀ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਮੌਕੇ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਪੱਧਰ

ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੇਂਟਰ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਅੱਗ ਬਚਾਉ ਗੱਡੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਗ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੇ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਣਕ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸੌਖਿਆ ਹੀ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜੀ ਕਣਕ ਜਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਭੰਡਾਰ ਕੀਤੀ ਕਣਕ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ

ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਹੱਦ ਗਮਗੀਨ, ਬੇਬੱਸ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਹੋਇਆ ਕਿਸਾਨ

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਮੋ. 83603-62491

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸ. ਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਛਪਿਆ ਲੇਖ, “ਕਿੱਥੇ ਰੱਖ ਲਾਂ ਲਕੋ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਣਕੋ” ਪੜ੍ਹਿਆ। ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜੀ ਅਤੇ ਪੱਕ ਕੇ ਆਈ ਕਣਕ ਦਾ ਮੀਂਹ-ਹਨੇਰੀ, ਝੱਖੜ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹੇਮਾਰੀ ਨਾਲ ਬੇਹੱਦ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਬੇਹੱਦ ਗਮਗੀਨ, ਬੇਬੱਸ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੋਸ ਕਿਸ ਉੱਤੇ ਕਰੇ। ਆਪਣੇ

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਬਦਲੇ ਉਹ ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਕਣਕ ਲੈ ਸਕਣ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਟਰਾਲੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਣਕ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਉਸ ਢੇਰੀ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਖਰੀਦਦਾਰ ਸਾਫ਼ ਢੇਰੀ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀ

ਖੇਤਰ, ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪੂਰਤੀ ਕਰਵਾ ਦੇਣ। ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬੇਬੱਸੀ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ।

1971-72 ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨੌਵੀਂ-ਦਸਵੀਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ

ਕਣਕ ਹੀ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਖਰੀਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੋਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਲਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸਾਨ ਆੜਤੀਏ ਤੋਂ ਬੋਰੀ/ਵਜ਼ਨ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਣਕ 90% ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਥੜਿਆਂ ‘ਤੇ ਭੰਡਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਵਰਡ ਗੁਦਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਸ ਕਣਕ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਫੂਡ ਗਰੇਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਜਿਵੇਂ

ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਨਾਂ	ਫ਼ਸਲੀ ਸਾਲ	ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿੱਚ
1. ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਹਾਏ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	2012-13	5 ਕਰੋੜ 50 ਲੱਖ
2. ਬਰਨਾਲਾ	2013-14	19 ਕਰੋੜ
	2014-15	17 ਕਰੋੜ

ਸਕੂਲ ਪੁਹਲੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਂ। ਸਿਲਬੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, “ਕੱਚੀ ਖੇਤੀ ਵੇਖ ਕੇ ਗਰਬ ਕਰੋ ਕਿਰਸਾਨ, ਝੱਖੜ ਝੋਲਾ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਘਰ ਆਏ ਤੋਂ ਜਾਣ।” ਇਹੀ ਕੁਝ ਵਾਪਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬੌਮੋਸਮੀ ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ। 55-56 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦਾ ਕੋੜਾ ਸੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਬੀਤਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੌਕੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਗੁਣੇ ਜਿਹੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋਈ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਣਕ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਧੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੱਥੀ ਵਾਢੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨੇ ਕਾਮੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਲ ਕੇ

ਪਨਗਰੇਨ, ਪੱਨਸਪ, ਮਾਰਕਫੈਡ, ਪੰਜਾਬ ਵੇਅਰਹਾਊਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਦਾ ਫੀਲਡ ਸਟਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ। 90% ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਥੱਲੇ ਪਈ ਕਣਕ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਣਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੰਸ਼ਕ ਮਾਤਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਪਨਗਰੇਨ ਦੇ ਦੋ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 4 ਹੋਰ ਵੀ ਫੂਡ ਗਰੇਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਅਰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਫੂਡ ਗਰੇਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਅਰਬਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੋਰ ਦੀ ਮਾਂ ਕੋਠੀ ਵਿੱਚ ਮੂੰਹ। ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਆਪਣੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਜੇਕਰ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਦਮਗਜੇ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਨਗੀਆਂ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਬਣਾਵਾਂਗੇ” ਤੇ “ਅਸੀਂ

ਕਣਕ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਧੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੱਥੀ ਵਾਢੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਨੇ ਕਾਮੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਲ ਕੇ ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਬਦਲੇ ਉਹ ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਕਣਕ ਲੈ ਸਕਣ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਕਟਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਟਰਾਲੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਣਕ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਉਸ ਢੇਰੀ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਖਰੀਦਦਾਰ ਸਾਫ਼ ਢੇਰੀ ਅਤੇ ਸੁੱਕੀ ਕਣਕ ਹੀ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ। ਖਰੀਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੋਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਲਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸਾਨ ਆੜਤੀਏ ਤੋਂ ਬੋਰੀ/ਵਜ਼ਨ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਣਕ 90% ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਥੜਿਆਂ ‘ਤੇ ਭੰਡਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਵਰਡ ਗੁਦਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਣਕ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਫੂਡ ਗਰੇਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਪਨਗਰੇਨ, ਪੱਨਸਪ, ਮਾਰਕਫੈਡ, ਪੰਜਾਬ ਵੇਅਰਹਾਊਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੋ ਦਾ ਫੀਲਡ ਸਟਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ। 90% ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਥੱਲੇ ਪਈ ਕਣਕ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਣਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੰਸ਼ਕ ਮਾਤਰ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਪੇਸ਼ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਪਨਗਰੇਨ ਦੇ ਦੋ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ 4 ਹੋਰ ਵੀ ਫੂਡ ਗਰੇਨ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਅਰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗੇ।” ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲਵੋ। ਹੁਣ ਜਰਾ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲਵੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਕਣਕ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਲਈ ਮੁਲਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 80 ਕਵਰਡ ਗੁਦਾਮ ਨਹੀਂ। ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਪੰਜਾਬ) 90% ਕਣਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਸਮਾਨ ਹੇਠ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ

ਸੰਨ 1980 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਣਕ ਵਿੱਚ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਲੋੜਵੰਦ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਪਲਿਥ (ਥੜੇ) ‘ਤੇ ਭੰਡਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੌਲੇਥੀਨ ਕਵਰ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ, ਝੱਖੜ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਕਵਰ ਲਹਿ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਰੀਮੋਟ ਨਾਲ ਲਹੇ ਕਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦੇ

ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਢੱਕੇ ਤੇ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪੈਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਲੇਬਰ ਤੋਂ ਕਵਰ ਪੁਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਣਕ ਭਿੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਸਮ ਠੀਕ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਚੱਕੇ (ਇੱਕ ਚੱਕਾ ਲਗਭਗ 3000 ਬੋਰੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਕਣਕ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਗਭਗ 9 ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਪੈਸਲਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਸਪੈਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ? ਸਰਕਾਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਆਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਐਫ. ਸੀ. ਆਈ. ਦੇ ਆਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕਣਕ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਣਕ ਦੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਣਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਕਣਕ ਦਾ ਚਰਟ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਫੀਲਡ ਸਟਾਫ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਫੀਲਡ ਸਟਾਫ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਕੀੜਾ ਰਹਿਤ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਖੂਬ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਵੀ 15 ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੋਏ 18,16,644 ਬੋਰੀ ਡਿਸਪੈਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਾਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹੀ ਕਣਕ ਦੇ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਫੀਲਡ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੱਸੋ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਡਿਊਟੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਈ, ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਸਟਾਫ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦਾ

ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਵਿਚਾਰੋ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚੋਂ 40% ਕੱਟ ਕੇ ਕਣਕ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ?

ਸਕੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਕਈ ਸਵਾਲ?

ਖੇਤੀ ਦਾ ਧੰਦਾ ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਖਰਚੇ, ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਸੁਚੱਜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਇਹ ਧੰਦਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਨਿੱਕੇ ਕਿਸਾਨ ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀਆਂ, ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਖ਼ੀਰ ਅੱਕ ਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਾਲਵਾ ਦੀ ਨਰਮਾ ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦੀਆਂ ਉੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਹੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਸਦੇ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡ ਹਰੀਨੋਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ। ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਸਕੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈ ਰਹੇ ਲਗਾਤਾਰ ਘਾਟੇ ਅਤੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲਈ। ਇਸ ਹਿਰਦੇਵੇਦਿਕ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੋਵੇਂ ਬੇਟਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੁੰਨਸਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁਰਬਾ, ਮੋਬਾਇਲ : 98145-53988

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਝਾ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਨਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਨ। ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਨਦਾਤਾ ਨੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਡਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਧੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਕੈਸਰ ਦੌਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਜ਼ਾ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਸਦੇ ਵੱਡੇ ਪਿੰਡ ਹਰੀਨੋਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ। ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਸਕੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈ ਰਹੇ ਲਗਾਤਾਰ ਘਾਟੇ ਅਤੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲਈ। ਇਸ ਹਿਰਦੇਵੇਦਿਕ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਬਣਾਏ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੋਵੇਂ ਬੇਟਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੁੰਨਸਾਨ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਦੌਰਾ

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਛੇ ਸੱਥਰ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਵਰਤੋਂ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਗੁੰਮਸ਼ੁਮ ਹੈ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਫ਼ਿਕਰ ਸਾਫ਼ ਝਲਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਊ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨ-ਭਰਾ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮਕੈਨਿਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਧੰਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਡੇਢ ਕੁ ਕਿੱਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ 20 ਤੋਂ 25 ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਘਾਟਾ ਹੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਇਸ ਧੰਦੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਨਾਲੋਂ-

ਨਾਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਹੀ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਵੇਚ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ 35 ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਰਜ਼ਾ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਜ਼ਾ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹੋਰ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਣਕ ਅਤੇ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਸਨ, ਪਰ ਆਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਮੰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਭਰਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ। ਫ਼ਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਮਿਹਨਤੀ ਭਰਾ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਗਏ। ਇਸ ਵਾਰ ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਫ਼ਸਲ ਕੋਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਤਾਂ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਆਲੂਆਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋਈ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲਈ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਦਲਵੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ

ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਖੇਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੀਨੋਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਚਾਚੇ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਿ੍ਤਕਾਂ ਦੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਣਕ ਦਾ ਵੀ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੇਕਾ, ਖੇਤੀ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਜ ਸਾਵਾਂ-ਸਾਵਾਂ ਹੀ ਦਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤਰਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਨਾ ਪਿਆ। ਦੋਵਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਕਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਅਹਿਮ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਉਗਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੁਆਮੀਨਾਥਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ ਟੂ ਪਲੱਸ 50 ਫ਼ੀਸਦ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਿਸਾਲ ਵਲੋਂ ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਖਰਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਘੱਟ-ਘੱਟ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਡੇਢ ਰੁਪਏ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਖੇਤੀ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕੇ ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਂਗ ਫ਼ੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਈਡ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਹਿਕਾਰੀ ਖੇਤੀ ਸਭਾਵਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਸੰਦ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਂਝੀ ਖੇਤੀ ਅਪਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਬਚ ਸਕਣ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੰਨਦਾਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ।

ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ

ਮੌਸਮ ਦਾ ਸਬਜ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦੌਰਾਨ ਮਿਰਚ, ਭਿੰਡੀ, ਬੈਂਗਣ, ਪੀਆਂ ਕੱਦੂ (ਲੌਕੀ), ਤੋਰੀ, ਕਰੇਲਾ, ਹਲਵਾ ਕੱਦੂ, ਖੀਰਾ, ਟੀਂਡਾ, ਵੰਗਾ, ਤਰਬੂਜ ਅਤੇ ਖਰਬੂਜਾ ਆਦਿ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਗਰਮ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਧਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਨਮੀ ਦੀ ਘਾਟ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਜਤਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਗਰਗ, ਪੀ. ਏ. ਯੂ. ਖੇਤਰੀ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ, ਬਠਿੰਡਾ (ਮੋ. 94635-20006)

ਤੇ ਗਰਮੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਿਜਾਈ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੂਟੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਝਾੜ ਵੀ ਵੱਧ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

★ ਪਨੀਰੀ/ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ : ਹਰੀ ਮਿਰਚ, ਬੈਂਗਣ ਅਤੇ ਕੱਦੂ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਅਗੇਤੀ ਸਬਜ਼ੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਨੀਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਬਜ਼ੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਵਾਲੀ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਨੀਰੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਪੌਦੇ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

★ ਦੇਸੀ ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ : ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਰਭਰਾ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਨੁਸਾਰ 80-100 ਕੁਇੰਟਲ ਗਲੀ-ਸੜੀ ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਖੇਤ ਦੀ

ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਪਓ। ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਰੂੜੀ ਦੀ ਖਾਦ ਜਾਂ ਕੰਪੋਸਟ ਜਾਂ ਹਰੀ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਨੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪਾਣੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

★ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

: ਨੈਵਿਕ ਮਲਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਰਾਲੀ (24 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਵੀਨ ਘੱਟ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਿੰਡੀ ਅਤੇ ਮਿਰਚ ਵਿੱਚ

ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

★ ਘੱਟ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਹਲਕੀ ਸਿੰਚਾਈ : ਘੱਟ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਹਲਕੀ ਸਿੰਚਾਈ, ਵੱਧ ਵਕਫ਼ੇ ਤੇ ਭਰਵੀਂ ਸਿੰਚਾਈ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਲਕੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ 3-4 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਤਰ 'ਤੇ

ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਲਗਾਤਾਰ ਨਮੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਾਣੀ ਦੀ 30-50% ਤੱਕ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ ਕੁੱਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਰਟੀਗੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਦ ਸਿੱਧੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 20-30% ਤੱਕ ਖਾਦ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੌਸ਼ਕ ਤੱਤ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ

ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

★ ਮੌਸਮ ਆਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀ ਸਲਾਹ : ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ, ਖਾਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ

ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਆਭਾ ਉਭਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਵਾਢੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਬਾਈਨ ਹਾਰਵੈਸਟਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਿਲ ਮੇਲੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਸਾਖੀ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਨਵ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਬੋਮੋਸਮੇ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਗੜੇਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਢੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਬੇੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਜੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਖਲੋਤਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਉਹ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਛੇ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਅੰਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਖੇਤੀ ਹਨਰ-ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ-ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ

ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਦਕਾ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਜ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਸਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਂਝ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਕਾਰ ਲਵੇਗੀ।

- ਡਾ. ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗੋਸਲ

ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਅਸਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਨਮੀ, ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੱਚਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਰਿਮੋਟ ਪਾਇਲਟ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਡਰੋਨ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੇਂਡੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਨਿਸ਼ਾਨਬੱਧ ਛਿੜਕਾਅ ਅਤੇ ਉਪਜ ਅਨੁਮਾਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਰਹਿਤ ਡਰੋਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। 2025 ਵਿੱਚ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 'ਏ ਆਈ ਸਾਖਰਤਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ' ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 18,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉੱਦਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਜੀਟਲ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਹਨਰਾਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਫ਼ਸਲ ਘਰ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਢੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਖੇਤੀ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਮਾਰਗ ਹੈ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਥਾਂ ਮੰਡੀ ਆਧਾਰਿਤ ਪੌਸ਼ਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਵਿਗਿਆਨ ਆਧਾਰਿਤ ਖੇਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਮਜ਼ਾਲ ਵੀ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਣਗਿਣਤ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸਦਕਾ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਖੇਤੀਬਾੜੀ

991 ਸੁਧਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਕਿਸਮਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 250 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦਾ ਧੁਰਾ' ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਜ਼ਾਮਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ 1967 ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸਾਨ ਮੇਲੇ ਸਨ। ਖੇਤੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ

ਵਿਕਾਸ ਮਿਸ਼ਨ ਤਹਿਤ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਨਰ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਹਨਰ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਫੂਡ ਉਦਯੋਗ ਇਨਕਿਊਬੇਸ਼ਨ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਹਨਰ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੁਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੀ ਏ ਯੂ ਵਿਖੇ ਸਕਿਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸੈਂਟਰ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾਉਣ, ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਦਮੀ ਹਨਰ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੇੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਇਹ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਪੱਧਰ ਦੇ ਉੱਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਹਨਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਿਰ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਰਵਾਇਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉੱਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਕਿਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦਾ ਫੂਡ ਇੰਡਸਟਰੀ ਬਿਜ਼ਨਸ ਇਨਕਿਊਬੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਉੱਦਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੰਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਇਨਕਿਊਬੇਸ਼ਨ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉਪਜ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਾਧੇ (ਫਲਾਂ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਅਧਾਰਤ ਉਤਪਾਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ) ਲਈ ਹੱਥੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਪੀ ਏ ਯੂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਕਸਤ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਦਾ ਪਸਾਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਉਦਯੋਗ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੇੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ ਵਿਕਾਸ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਯੋਗ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਉਤਪਾਦਨ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਉਦਮੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਹਨਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ 'ਹਨਰ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ' ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ੀਅਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ (ਏ ਆਈ) ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਐਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਆਫ ਡਿਜੀਟਲ ਇਨੋਵੇਸ਼ਨਜ਼ ਫੋਰ ਸਮਾਰਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰ, ਏਐਈ-ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੱਲ,

ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ 'ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਧੁਰੇ' ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਹੈਪੀ ਸੀਡਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਪਰਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖੀ ਖੇਤੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਪਰਾਲੀ ਸਾੜਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਘਟਿਆ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਤਾਲਵੀ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਮੱਖੀਆਂ ਪਾਲਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਮਧੂ-ਮੱਖੀ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ ਅਨਾਜ ਮੋਤੀ ਬਾਜਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਘੱਟ ਬੀਜ ਵਾਲੇ ਪੀ ਏ ਯੂ ਕਿੰਨੂ-1 ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਈਆਂ।

ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ, ਜਲਵਾਯੂ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਏ ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕੀਤਾ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਉੱਦਮ ਅਤੇ ਸਮਾਰਟ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਦਮ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ 2015 ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਨਰ

2015 ਵਿੱਚ ਓਹਾਇਓ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਭੋਜਨ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਇਹ ਇਨਕਿਊਬੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਨੌਜਵਾਨ ਉੱਦਮੀਆਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ, ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਉੱਦਮਾਂ, ਸਵੈ

ਅੰਕੜਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਆਈ ਓ ਟੀ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੀ ਏ ਯੂ ਨੇ ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਏ ਆਈ ਸੰਚਾਲਿਤ ਅਏ-ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਟਰੈਕਟਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਵਹਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਈ ਓ ਟੀ ਆਧਾਰਿਤ ਸੂਖਮ ਸਿੱਜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਜ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਸਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਾਂਝ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਆਕਾਰ ਲਵੇਗੀ। ਆਓ, ਵਿਸਾਖੀ ਮੌਕੇ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਤੋਰਨ ਦਾ ਅਹਿਦ ਕਰੀਏ।

ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪੀ ਏ ਯੂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਬੜਾ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੀ ਘਾਟ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅੰਨ ਪੱਖੋਂ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ।

ਲਾਇਲਪੁਰ (ਹੁਣ ਫ਼ੈਸਲਾਬਾਦ) ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪੁਨਰ ਜਾਗਰਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਈ। ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ, ਇਸਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਉੱਚ ਉਪਜ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੈਕਸੀਕਨ ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇੱਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਿਰਫ 1.53 ਫ਼ੀਸਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਣਕ ਦਾ ਲਗਪਗ 50 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ ਝੋਨੇ ਦਾ 45 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਪੂਲ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਜ ਦੇ ਕਣਕ ਖੇਤਰ ਦਾ 95 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਝੋਨੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ 60 ਫ਼ੀਸਦੀ ਪੀ ਏ ਯੂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ

ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦੀ ਥੋੜ ਭਜਾਓ

ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦਾ ਚਲਣ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਵੀ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹ ਕਿੱਤਾ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਉਹਨੀ ਹੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਨੂੰ ਲਾਭਦੇਵੰਦ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਵੀ ਇਸ ਧੰਦੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਚੋਅਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਦੁੱਧ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਲਕ ਕੂਲਰ, ਪੱਠੇ ਕੁਤਰਣ ਲਈ ਪਾਵਰ ਚੈਂਡ ਕਟਰ, ਦਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਰਾਇੰਡਰ ਅਤੇ ਮਿਕਸਰ ਅਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੱਖ, ਫੁਆਰੇ ਅਤੇ ਕੂਲਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸੋ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਨਾਲ ਪੈਟਰੋਲ, ਡੀਜ਼ਲ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਡੀਜ਼ਲ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਨਾਲ ਗੋਰੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗੈਸ (ਬਾਇਓਮੀਥੇਨ ਜਾਂ ਬਾਇਓਗੈਸ) ਨਾਲ ਗੈਸ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬਿਜਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲੋਂ ਸਸਤੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੱਟ ਲੱਗਣ ਤੇ ਵੀ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਚੋਅਈ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕੱਟ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਇਓਗੈਸ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਣ/ਜਨਰੇਟਰ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਨੂੰ ਬਰਨਰ ਰਾਹੀਂ ਬਾਲਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ, ਐਲ. ਪੀ. ਜੀ. ਗੈਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬਾਇਓਗੈਸ ਬਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਇਓਗੈਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਪਨ ਦੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੈਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਢ ਕੇ ਖੁੱਲੀ ਖੁੱਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਢੇਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗੋਰਾ ਰੂੜੀ ਖਾਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬਦਲ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਰੂੜੀ ਖਾਦ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਪਾਥੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਲਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਸਿਰਫ ਸਵਾਹ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਾਥੀਆਂ ਦਾ ਬਾਲਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਧੁੰਦੇ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਛਾਤੀ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰੇ ਦੇ ਤੀਸਰਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਕੇਂਦਰ

ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਬਸਿਡੀ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਧੁੰਆਂ ਰਹਿਤ ਗੈਸ ਊਰਜਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਆਕਸੀਜਨ ਰਹਿਤ ਥਾਂ ਤੇ ਗਾਲ ਕੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮੀਥੇਨ ਗੈਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਬਾਇਓਗੈਸ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ੳ) ਬਾਲਣ ਵਾਸਤੇ : ਬਾਇਓਗੈਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਧੁੰਆਂ ਰਹਿਤ ਗੈਸ ਊਰਜਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਾਸ ਬਰਨਰ ਰਾਹੀਂ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। 2 ਘਣ ਮੀਟਰ ਦਾ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਪੰਜ ਜੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਇਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ ਦਾ 50 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਗੋਰਾ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 3-4 ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਸਤੇ : ਬਾਇਓਗੈਸ ਸਿਲਕ ਦੇ ਮੈਟਲ ਰਾਹੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। 100 ਕੈਡਲ ਲੈਂਪ (60 ਗੁ.) ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ 0.13 ਘਣ ਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 2 ਘਣ ਮੀਟਰ ਦਾ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਨਾਲ 100 ਕੈਡਲ ਲੈਂਪ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ ਦੋ ਲੈਂਪ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ੳ) ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ : ਬਾਇਓਗੈਸ ਨਾਲ ਦੋਹਰੇ ਤੇਲ ਵਾਲਾ ਇੰਜਣ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਖਪਤ ਨੂੰ 80% ਤੱਕ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜਕਲ ਡੀਜ਼ਲ ਇੰਜਣ ਨੂੰ ਗੈਸ ਕਿਟ ਲਗਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 100% ਬਾਇਓਗੈਸ ਤੇ ਚਲਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਜਣ ਨਾਲ ਆਲਟੀਨੇਟਰ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਕੱਟਾਂ ਦੋਹਰੇ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਤਕ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਬਚਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਿਲ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਟੌਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਣ 5 KVA ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 250 KVA ਤੱਕ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੇ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ। 5 KVA ਦੇ ਇੰਜਣ ਨੂੰ 6 ਘਣ ਮੀਟਰ ਵਾਲੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੱਗਭਾਗ ਦੋ ਘੰਟੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਇਓਗੈਸ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? : ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਰੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਲਮੂਤਰ, ਬਚੇ ਹੋਏ ਚਰੇ, ਪੱਤੇ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ, ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿੱਠਾਂ, ਸੂਰਾਂ ਦੀ ਲਿੱਦ ਆਦਿ ਦੇ ਆਕਸੀਜਨ ਰਹਿਤ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਗਲਣ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਗੈਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬਾਇਓਗੈਸ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਗੈਸ ਸਿਰਫ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ 'ਗੋਬਰ ਗੈਸ' ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੈਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਮੀਥੇਨ ਗੈਸ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ 'ਬਾਇਓਮੀਥੇਨ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਵਿੱਚ 50-65% ਮੀਥੇਨ, 30-40% ਕਾਰਬਨ ਡਾਇਆਕਸਾਈਡ ਅਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਸਲਫਾਈਡ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਅੰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੈਸ ਦੀ ਗਰਮੀ ਯੋਗਦਾ 60% ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੋਰੇ ਦੀਆਂ

ਪਾਥੀਆਂ ਦੇ ਬਾਲਣ ਦੀ ਗਰਮੀ ਯੋਗਦਾ 8-10% ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਦੀ ਇੰਜਣ ਵਿੱਚ ਊਰਜਾ ਕਾਬਲੀਅਤ 25-30% ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਲੱਰੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? : ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗੋਰਾ ਅਤੇ ਪਾਥੀ ਗੱਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚੋਂ ਸਲੱਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਲੱਰੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਭੌਤਿਕ, ਰਸਾਇਣਕ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਸਲੱਰੀ ਨੂੰ ਦੇਸੀ ਖਾਦ ਦੇ

ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਮਾਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਮਾਈਕਰੋ ਤੱਤ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ 10-30% ਤੱਕ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਲੱਰੀ 10-15 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ/ਸਾਲਾਨਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ 5-6 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈਕਟੇਅਰ/ਸਾਲਾਨਾ ਬਿਨਾਂ ਸਿੰਚਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ। ਸਲੱਰੀ ਬੀਜਾਂ ਉੱਤੇ ਲੇਪ, ਰੂੜੀ ਅਤੇ ਗੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਖਾਦ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਖਾਦ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਲੱਰੀ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਮੁੱਖ ਤੱਤ :-

ਕਾਰਬਨ	- 80%
ਨਾਈਟਰੋਜਨ	- 1.5%
ਫਾਸਫੋਰਸ	- 1.0%
ਪੋਟਾਸ਼	- 0.9%
ਮੈਗਨੀਜ਼	- 188 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ
ਲੋਹਾ	- 355 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ
ਤਾਂਬਾ	- 28 ਪੀ.ਪੀ.ਐਮ

ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ : ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਦੇ ਆਕਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅੰਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਘਣ ਮੀਟਰ ਜਾਂ ਘਣ ਫੁੱਟ ਵਿੱਚ ਮਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੋਰਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ 1:1 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ (ਡਾਈਜੈਸਟਰ) ਵਿੱਚ ਇਹ ਘੋਲ ਆਕਸੀਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੀਟਾਣੂਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗਲ ਕੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਰਾ ਸਲੱਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਦਾ ਆਕਾਰ ਘਣ ਮੀਟਰ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (1 ਘਣ ਮੀਟਰ = 35 ਘਣ ਫੁੱਟ) 1 ਘਣ ਮੀਟਰ ਵਿੱਚ 25 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਗੋਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਅਤੇ 0.75 ਘਣ ਮੀਟਰ ਤੋਂ 1 KW ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 6 ਘਣ ਮੀਟਰ ਵਾਲੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 150 ਕਿਲੋਗਰਾਮ ਗੋਰਾ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੋਰਾ 10 ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਲਾਂਟ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗੈਸ ਨਾਲ 15 ਵਿਅਕਤੀਆਂ

ਦਾ ਖਾਣਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਗੈਸ ਨਾਲ 100 ਕੈਡਲ ਲੈਂਪ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ 6 ਲੈਂਪ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 8 ਘੰਟੇ ਲਈ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। (0.13 ਘਣ ਮੀਟਰ ਗੈਸ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਕੈਡਲ ਲੈਂਪ ਵਾਲੇ ਲੈਂਪ ਪ੍ਰਤੀ ਘੰਟਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਜਾਂ 6 ਘਣ ਮੀਟਰ ਵਾਲੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਤੋਂ 8 KW ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। (0.75 ਘਣ ਮੀਟਰ ਤੋਂ 1 KW ਊਰਜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ) ਇਸ ਲਈ 5 KVA ਵਾਲਾ ਇੰਜਣ ਇਸ ਗੈਸ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 1 ਤੋਂ 2

ਘੰਟੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ : ਗੋਰਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਲਦਾ ਹੈ, ਗੈਸ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਸ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਾਰੇ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੇਠਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
(ੳ) ਮਿਕਸਿੰਗ ਟੈਂਕ : ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੋਰਾ, ਮੁਰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿੱਠਾਂ, ਸੂਰਾ ਦੀ ਲਿੱਦ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਛਿੱਲੜ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਲਮੂਤਰ, ਪੱਤੇ ਆਦਿ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ 1:1 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲਾਕੇ ਇਕ ਸਾਰ ਦਾ ਘੋਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘੋਲ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲਤਾੜ ਕੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਚਰਨਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
(ਅ) ਇਨਲੈਟ ਪਾਇਪ/ਚੈਂਬਰ :- ਇਹ ਇੱਕ ਆਰ.ਸੀ.ਸੀ. ਜਾਂ ਪੀ.ਵੀ.ਸੀ. ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਪਾਇਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਇਪ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮਿਕਸਿੰਗ ਟੈਂਕ ਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨਲੈਟ ਪਾਇਪ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਿਕਸਿੰਗ ਟੈਂਕ ਵੱਲ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਸੀਮੈਂਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਹੋਈ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਇਨਲੈਟ ਚੈਂਬਰ ਰਾਹੀਂ ਰੋਜ਼ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਗੋਰੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੋਲ ਮਿਕਸਿੰਗ ਟੈਂਕ ਤੋਂ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
(ੳ) ਡਾਈਜੈਸਟਰ : ਇਹ ਇੱਕ ਗੋਲ ਆਕਾਰ ਦਾ ਚੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਹੇਠਲਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਚਾ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰੇਤ ਨਾਲ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਚਿਣਾਈ ਕਰਕੇ ਪੱਕਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਕਸੀਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੀਟਾਣੂ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਗਲ ਕੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇਨਲੈਟ ਪਾਇਪ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਗੋਰੇ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੋਲ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਆਊਟਲੈਟ ਪਾਇਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਗੋਰੇ ਦੇ ਗਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਲੱਰੀ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਦੇ ਆਕਾਰ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
(ਸ) ਗੈਸ ਹੋਲਡਰ/ਗੁੰਬਦ (ਡੈਮ) : ਗੁੰਬਦ (ਡੈਮ) ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉੱਚਾਈ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਅਰਧ ਗੋਲਾਕਾਰ ਆਕਾਰ ਦਾ ਇੱਟਾਂ, ਸੀਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰੇਤ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਹੇ

ਦਾ ਡਰੰਮ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਬਾਇਓਗੈਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਉੱਪਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁੰਬਦ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਬਾਇਓਗੈਸ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਗੈਸ ਪਾਈਪ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਹ) ਆਊਟਲੈਟ ਪਾਇਪ/ਚੈਂਬਰ : ਗੋਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਕਸੀਜਨ ਤੋਂ ਗਲਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗੈਸ, ਗੈਸ ਹੋਲਡਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੈਸ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨਾਲ ਗਲਿਆ ਗੋਰਾ (ਸਲੱਰੀ) ਆਊਟਲੈਟ ਪਾਈਪ/ਚੈਂਬਰ ਰਾਹੀਂ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਜਾਂ ਡਾਈਜੈਸਟਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉੱਚਾਈ ਤੱਕ ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ ਇੱਕ ਪਾਈਪ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਉੱਪਰ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਆਇਤਾਕਾਰ ਚੈਂਬਰ/ਹੋਈ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਪੌੜੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਲੈਵਲ ਗੈਸ ਹੋਲਡਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਲੱਗੀ ਗੈਸ ਪਾਈਪ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੈਂਬਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਉੱਚਾਈ ਉੱਤੇ ਸਲੱਰੀ ਨੂੰ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਾਲੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਕ) ਗੈਸ ਪਾਈਪ : ਇਹ ਗੈਸ ਹੋਲਡਰ/ਗੁੰਬਦ ਦੀ ਚੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਸ ਜਿਸਤੀ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਾਈਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਪਰ ਗੇਟ ਵਾਲਵ ਲਾ ਕੇ ਗੈਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹਾਈ-ਡੈਨਸਿਟੀ ਪੋਲੀ ਇਥਲੀਨ ਪਾਈਪ ਰਾਹੀਂ (ਐਚ. ਡੀ. ਪੀ. ਈ ਪਾਈਪ) ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਡਿਜ਼ਾਇਨ (ਮਾਡਲ) : ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਡਲਾਂ ਦੇ ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

(ੳ) ਲੋਹੇ ਦੇ ਡਰੰਮ ਵਾਲਾ ਕੇ. ਵੀ. ਆਈ. ਸੀ. ਮਾਡਲ

(ਅ) ਜਨਤਾ ਮਾਡਲ

(ੳ) ਦੀਨ ਬੰਪੁ ਮਾਡਲ

ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਲਈ ਥਾਂ ਦੀ ਚੋਣ : ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :-

(ੳ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ/ਥਾਂ ਅਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਂ ਉੱਪਰ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।

(ਅ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 6-7 ਫੁੱਟ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਗੋਰਾ ਘੋਲਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

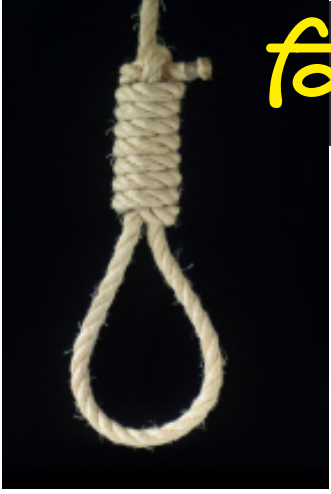
(ਸ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੋਰ ਤੋਂ 35-50 ਫੁੱਟ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਹ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਰਸੋਈ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਸ਼ੈਡ ਤੋਂ ਜਿੰਨਾ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣਾ ਆਸਾਨ ਅਤੇ ਪਲਾਂਟ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗੈਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਦੂਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

(ਕ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਖੁੱਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਰੁੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਪਲਾਂਟ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਧੁੱਪ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂਟ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣ।

(ਖ) ਬਾਇਓਗੈਸ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਸਲੱਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੇਚਲ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲੀ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸਲੱਰੀ ਨੂੰ ਕੰਪੋਸਟ / ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਟੋਇਆਂ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕੌਣ ?

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੇਤੀ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਕੇਵਲ ਦੁੱਗਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਕਾਰਡ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 5 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ, ਆਰਥਿਕ ਤੰਗੀ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਕਾਰਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਤਿਲਾਂਗਾਨਾ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਵਾਂਗ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਨਦਾਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਸੂਬਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ 40 ਕ੍ਰੀਸੀਟੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਣਕ ਅਤੇ 20 ਕ੍ਰੀਸੀਟੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੋਹਰੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਡੂੰਘੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਜਿਣਸਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਮਿਲ ਸਕੇ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਤਹਿਤ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸਾਨ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਕੇਸ਼ਵ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ
ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਡੀਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ।
ਮੋ. 98154-27127

ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਹੈ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਕਾਰਡਜ਼ ਬਿਊਰੋ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦਰ ਸਮੁੱਚੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਦਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ/ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੀਤੀਆਂ, ਪੰਜਾਬ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਹਨ। ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਖਾਸਕਰ ਵੱਡੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਖੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਨਾਜ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੇ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਟਰੈਕਟਰਾਂ, ਥਰੈਸ਼ਰਾਂ, ਟਿਊਬਵੈੱਲਾਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ

ਵੱਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ, ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਪਲੀਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਕਟ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਰਗ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸਿਰ 10-10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ। ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨਾ ਲਗਭਗ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਹ ਵਰਗ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਵਰਗ ਉੱਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਹੱਦ ਵਧਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਹੋੜ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਰੀਜ਼-ਰੀਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਖੇਤੀ ਪੂਰੇ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ, ਉਪਕਰਨ, ਖਾਦਾਂ ਅਤੇ ਬੀਜ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਖ਼ਰੀਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋਤਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਵਰਗ ਲਈ ਖੇਤੀ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਪੰਦਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਟੇ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਅ 'ਤੇ ਠੇਕੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਠੇਕੇ ਦਾ ਭਾਅ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤੀ ਲਾਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਡੂੰਘਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ

ਜਿਣਸਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਭਾਅ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਆਮਦ ਵੇਲੇ, ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ, ਵਪਾਰੀ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਲਾਗੂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭਾਅ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖ਼ਰੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਉੱਤੇ ਖ਼ਰੀਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਸੀਜ਼ਨ ਲੰਘਣ ਮਗਰੋਂ

ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਚਿਤ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਢੁੱਕਵੀਂ ਫ਼ਸਲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਛੱਡੋ ਮਾਰ ਕੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਿਣਸਾਂ ਘੱਟ ਭਾਅ 'ਤੇ ਹੀ ਵੇਚਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੇਤੀ ਖਰਚੇ ਹੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਲਾਭ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਸੰਕਟ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਭਾਅ ਨਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਜਿਣਸਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਕੀਮਤ ਨੀਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਹ ਵਰਗ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਧਸਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਫੋਕੀ ਸੋਹਰਤ ਲਈ ਨਿਭਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਖ਼ਪਤ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਸਾਲ 1991 ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ

ਬਸ ਨਹੀਂ, ਪੇਂਡੂ ਅਮੀਰ ਵਰਗ ਸਮੇਤ ਵੱਡੀ ਕਿਸਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਤ ਅਤੇ ਨਿਭਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਰਸਮਾਂ (ਵਿਆਹ, ਮੰਗਣੇ, ਜਨਮ ਦਿਨ, ਮਰਨੇ ਦੇ ਭੋਗ, ਆਦਿ) ਨੂੰ ਕਿਸਾਨੀ ਦਾ ਇਹ ਵਰਗ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਜਾਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਵਿੱਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬੋਲੇ-ਖਰਚਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਵਰਗ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੋਖਲੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਾਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਲੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਦਰਅਸਲ, ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਪੱਖੀ ਬਣਾਉਣ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਆਰਥਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਸਬੰਧੀ

ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਪੱਖੀ ਬਣਾਉਣ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਆਰਥਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਖੇਤਰ ਸਬੰਧੀ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਚਿਤ ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਢੁੱਕਵੀਂ ਫ਼ਸਲ ਬੀਜ ਯੋਜਨਾ, ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪੱਖੀ ਬਦਲਾਅ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਵਿਆਜ, ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ 4-6 ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਫ਼ਸਲੀ ਕਰਜ਼ੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਜ ਦੇਣੇ, ਕਰਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਫਸੀ ਕਿਸਾਨੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ੀ, ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸਟੋਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਕਿਸਾਨੀ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ, ਖੇਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਸਹਾਇਕ ਖੇਤੀ ਵਿਕਾਸ ਢੰਗ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਜਿਣਸਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਰ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਤਹਿਤ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸਾਨ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਨਵੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਰੇਲੂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਹੋਈਆਂ ਖੋਜਾਂ ਜਾਂ ਸਰਵੇਖਣਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਖਾਦਾਂ ਤੇ ਬੀਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਛੋਟੀ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੀ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰੇ ਇਨਕਲਾਬ ਭਾਵ ਨਵੀਂ ਖੇਤੀ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਕਨੀਕ ਅਧੀਨ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਾਦਾਂ, ਮਹਿੰਗੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਵਰਤ ਕੇ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ, ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਧਾਉਣ

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਸਿਰਫ਼ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਿਹਨਤ, ਸਬਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ...

ਦਾਤੀ ਨੂੰ ਲਵਾ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ

ਦਾਤੀ ਨੂੰ ਲਵਾ ਦੇ ਘੁੰਗਰੂ, ਵਾਢੀ ਕਰਾਂਗੀ ਬਰਾਬਰ ਤੇਰੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਗੀਤ ਦੀ ਲਾਈਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਨ-ਭੰਡਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਦੀ ਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਕਣਕ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਸਾਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰਿਆ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਸਾਲ ਭਰ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਥਕਾਵਟ

ਵੀ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਦਸੰਬਰ ਤੇ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਠੰਢੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਫ਼ਰਵਰੀ ਤੇ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਪੱਕ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਣਕ ਪੱਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਰੰਗ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਰਗਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੁਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਮਦਨ ਬੰਗੜ
ਮੋ. 950 15-75511

ਲਈ ਬੈਲਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਬੈਲ ਪੁੱਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਤੇ ਨਾੜ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ 'ਕਣਕ ਗਾਹਣਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਕਣਕ ਨੂੰ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਦੇ ਸਨ। ਹਵਾ ਨਾਲ ਕੱਖ ਦੂਰ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਦਾਣੇ ਭਾਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਵਾਢੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਢੀ ਇਕ ਤਿਉਹਾਰ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਲੰਬੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਭਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਦਸ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਤੱਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਗਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਦਦ ਲਈ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕੰਮ ਸੌਖਾ ਹੋ

ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵੀ ਵਧਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਘਰ ਦੀ ਵਾਢੀ ਮੁਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਘਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵਾਢੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੱਸਣ-ਖੇਡਣ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਹਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਸਿਰਫ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਦਿਨ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ, ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਕਹਾਵਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਵਾਢੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦ

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਕੰਬਾਈਨ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਬਾਈਨ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਣਕ ਨੂੰ ਕੱਟਦੀ ਵੀ ਹੈ, ਕੱਢਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੋਵੇਂ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਵਾਢੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਕਣਕ ਇੱਕ ਹੀ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਵੱਢ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੈਸਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਣਕ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬਦਲਾਅ ਵੀ ਆਏ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵਾਢੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਣਕ ਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਹ ਮਾਹੌਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਂਝੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ

ਭੰਗੜਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੀਤ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਥਕਾਵਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ, ਬਾਰਸ਼, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਤੇ ਖਰਚੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਟਿਕਾਊ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਸਲ ਕੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮਿਹਨਤ, ਉਮੀਦਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਸਿਰਫ਼ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੂਹ, ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਕਣਕ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਢੋਲ ਦੀਆਂ ਧੁੰਨਾਂ 'ਤੇ ਭੰਗੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਕਣਕ ਦੀ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਫ਼ਸਲ ਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਰੋਣਕਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲਤ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਝੁੰਮਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵਜੋਂ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵੀ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਫ਼ਸਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ
ਕਣਕ ਦੀ ਖੇਤੀ ਲੰਬੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਵੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਜੋਤਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਿੱਟੀ ਨਰਮ ਤੇ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੰਮ ਬੈਲਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਆਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੰਚਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਾਦਾਂ ਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦਵਾਈਆਂ

ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸਕੂਨ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ 'ਨਾ ਕੰਬਾਈਨ ਮਸ਼ੀਨ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੈਸਰ, ਇਸ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਾਤੀ ਨਾਲ ਕਣਕ ਵੱਢਦੇ ਸਨ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਲੋਕ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਵਾਢੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਔਰਤਾਂ, ਮਰਦ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਭ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਵੀ ਜਲਦੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਕਣਕ ਵੱਢਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਭਰੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਣਕ ਨੂੰ ਝਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਕੱਢਣ

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਿਉਹਾਰ

ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਹਰ ਸਾਲ 13 ਜਾਂ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਨਵੀਂ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਕਿਸਾਨ ਰੱਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫ਼ਸਲ ਚੰਗੀ ਹੋਈ ਤੇ ਘਰ ਅੰਨ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਕੱਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਜਨਾ ਵਿਦਸ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਰੋਣਕ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝੂਲੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਖੇਡਾਂ, ਕਬੱਡੀ ਦੇ ਮੈਚ ਤੇ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭੰਗੜਾ ਤੇ ਗਿੱਧਾ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਖਾਸ ਪਛਾਣ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖਿਲੋਣੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਝੂਲੇ ਝੂਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿਠਾਈਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਾਖੀ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਰਵਾਇਤੀ ਕਣਕ-ਝੋਨੇ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਹਾਇਕ ਪੰਚਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਨਵੰਬਰ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਸਮਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਤਾਪਮਾਨ 35°C ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਰਟੀਫੀਕਲ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ

ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਦੇ ਤਲਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਪਮਾਨ 28°C ਤੋਂ 32°C ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੱਛੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਤਲਾਬ ਦੀ ਉੱਪਰਲੀ ਸਤ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਅਤੇ ਤਾਪਮਾਨ ਨਿਯੰਤਰਣ

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਵੈਟਨਰੀ ਅਤੇ ਐਨੀਮਲ ਸਾਇੰਸਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (GADVASU) ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ 5 ਤੋਂ 6 ਫੁੱਟ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਡੂੰਘਾਈ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਬ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ "ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਖੇਤਰ" (Comfort Zone) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਤਾਪਮਾਨ ਉੱਪਰਲੀ ਸਤ੍ਹਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੈਰਾਮੀਟਰ	ਅਨੁਕੂਲ ਸੀਮਾ	ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ
ਪਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ	5-6 ਫੁੱਟ	ਵਾਸ਼ਪੀਕਰਨ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਘਟਣਾ
ਤਾਪਮਾਨ	28-32°C	35°C ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜਾਣਾ
ਆਕਸੀਜਨ (DO)	≥5	ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਘਟ ਕੇ ਘਾਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਉਣਾ
ਪੀ.ਐਚ. ਪੱਧਰ	7.5-8.5	ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ 9.5 ਤੱਕ ਵਧਣਾ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਘਟਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤਲਾਬ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਸਦਾਬਹਾਰ ਦਰੱਖਤ ਲਗਾ ਕੇ ਅੰਸ਼ਕ ਛਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੰਕਟ

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਘਾਟ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਕਸੀਜਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤਾਪਮਾਨ ਵਧਣ ਨਾਲ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਦੇ ਵੇਲੇ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ ਭਰ ਪੌਦੇ ਮੱਛੀਆਂ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ (Photosynthesis) ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਵੀਂ ਆਕਸੀਜਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇਕਰ ਮੱਛੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਹਵਾ ਫੜਨ (Gaspings) ਲੱਗ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਕਸੀਜਨ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਘਾਟ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਏਅਰੇਟਰ (Aerators) ਚਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਆਕਸੀਜਨ ਪੱਧਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸਦੀ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ (Feed Conversion Efficiency) ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਮੱਛੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਤੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਮੱਛੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਭਾਰ ਦੇ 1.5% ਤੋਂ 2.0% ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਲਾਵਨਿਆ

M.F.Sc. in Aquaculture

ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਰੋਂ ਦੀ ਖਲ ਅਤੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਫੱਕ ਦਾ ਫਰਮੈਂਟੇਡ ਮਿਸ਼ਰਣ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਕਾਂ ਲਈ ਘਰੇਲੂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੁਰਾਕ ਸਭ ਤੋਂ ਕਿਫਾਇਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰੋਂ ਦੀ ਖਲ (Mustard Oil Cake - MOC) ਅਤੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਫੱਕ (Rice Bran) ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੁਰਾਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ

★ ਸਰੋਂ ਦੀ ਖਲ ਅਤੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਫੱਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਲਓ।

★ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਰਾਤ ਭਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਵੇ।

★ ਫਰਮੈਂਟੇਸ਼ਨ (ਖਮੀਰ ਉਠਾਉਣਾ) ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਗੁੜ (Molasses) ਜਾਂ ਖਮੀਰ (Yeast) ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

★ ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਇਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਫਿਕਸ ਕੀਤੇ ਫੀਡਿੰਗ ਟਰੇਆਂ (Feeding Trays) ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ, ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਤ੍ਹਾ ਤੋਂ 1-1.5 ਫੁੱਟ ਹੇਠਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

★ ਖੁਰਾਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਵੇਰੇ 9 ਤੋਂ 11 ਵਜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਮੱਛੀ ਸਤ੍ਹਾ 'ਤੇ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣਾ ਤੁਰੰਤ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ।

ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪੌਸ਼ਟਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ

ਖੋਜ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫਰਮੈਂਟੇਡ ਸਰੋਂ ਦੀ ਖਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਦੀ ਦਰ (Specific Growth Rate) ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਰਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਐਂਟੀ-ਨਿਊਟਰੀਸ਼ਨਲ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੀਗ (Asafoetida) ਵਰਗੇ ਐਂਟਿਬਾਇਓਟਿਕ ਮਿਲਾਉਣ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਚਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮੱਗਰੀ	ਮਾਤਰਾ (ਪ੍ਰਤੀ 100 ਕਿਲੋ ਮੱਛੀ)	ਕੰਮ
ਸਰੋਂ ਦੀ ਖਲ	1 ਕਿਲੋ	ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ
ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਫੱਕ	1 ਕਿਲੋ	ਉਰਜਾ ਦਾ ਸਰੋਤ
ਹੀਗ	1-2 ਗ੍ਰਾਮ	ਪਾਚਨ ਅਤੇ ਰੋਗ ਰੋਕਥਾ ਸ਼ਕਤੀ
ਖਮੀਰ (S. cerevisiae)	3%	ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਸਾਇਣਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ pH ਪੱਧਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 9.5 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਲਗੀ (Algae) ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ pH ਅਤੇ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਅਮੋਨੀਆ (Ammonia) ਦੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੱਛੀਆਂ ਲਈ ਜਾਨਲੇਵਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਮੋਨੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰਬਨ ਡਾਈਆਕਸਾਈਡ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਤਲਾਬ ਦੇ ਤਲੇ ਦੀ "ਰੈਕਿੰਗ" (Bottom Racking) ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕੰਡੇਦਾਰ ਤਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇਕਰ ਅਮੋਨੀਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਪਸਮ (Gypsum) ਜਾਂ ਫਿਟਰੀ (Alum) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ

ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਅਤੇ ਪਰਜੀਵੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ:

★ **ਅਬਡੋਮੀਨਲ ਡਰਾਪਸੀ (Abdominal Dropsy)**: ਇਹ ਇੱਕ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਦਾ ਪੇਟ ਫੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

★ **ਫਿਨ ਰੋਟ (Fin Rot)**: ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਦੇ ਖੰਭ ਗਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

★ **ਲਰਨੀਆਸਿਸ (Lernaeasis)**: ਇਹ ਇੱਕ ਪਰਜੀਵੀ (Ectoparasitic) ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੀੜੇ ਮੱਛੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚਿਪਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

★ **ਸੈਪਟੋਲੇਗਨੀਆਸਿਸ (Saprolegniasis)**: ਇਹ ਉੱਲੀ (Fungus) ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾੜੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਉਪਾਅ:

★ "ਰੋਕਥਾਮ ਇਲਾਜ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ" (Prevention is better than cure) ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ।

★ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ 50-100 ਕਿੱਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਚੂਨਾ (Lime) ਪਾਓ, ਜੇਕਰ pH 8.0 ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

★ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਪਰਮੈਂਗਨੇਟ (Potassium Permanganate) 1-2 ਕਿੱਲੋ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਜਾਂ 'Cifax' 400 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਹਤ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

★ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਮਾਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰੋ।

ਆਧੁਨਿਕ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਤਕਨੀਕਾਂ:

★ **RAS ਅਤੇ Biofloc**: ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਲੈਣ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਕਨੀਕਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹਨ।

★ **ਰੀਸਰਕੁਲੇਟਰੀ ਐਕੁਆਕਲਚਰ ਸਿਸਟਮ (RAS)**: RAS ਤਕਨੀਕ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਫਿਲਟਰ ਕਰਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਤਾਪਮਾਨ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਖਤਰਾ 99% ਤੱਕ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੈਕਯਾਰਡ ਮਿੰਨੀ RAS ਯੂਨਿਟਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਬਸਿਡੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

★ **ਬਾਇਓਫਲੋਕ (Biofloc) ਤਕਨੀਕ**: ਬਾਇਓਫਲੋਕ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਮੱਛੀ ਦੇ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੱਛੀ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਕਨੀਕ ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਸ਼ਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਤਕਨੀਕ	ਖਰਚਾ (ਲਗਭਗ)	ਸਬਸਿਡੀ (ਆਮ/SC-ਮਹਿਲਾ)	ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ
ਬਾਇਓਫਲੋਕ (7 ਟੈਂਕ)	ਰੁ.7.50 ਲੱਖ	40%/60%	ਘੱਟ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਘਣਤਾ
ਮਿੰਨੀ RAS	ਰੁ.0.50 ਲੱਖ	40%/60%	ਘਰੇਲੂ ਪੱਧਰ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ

★ **ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਖੇਤੀ (Integrated Farming) ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਾਭ**: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕਿਸਾਨ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਰ ਪਾਲਣ, ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

★ **ਤਲਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਝੋਨੇ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ**: ਮੱਛੀ ਦੇ ਤਲਾਬ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਤੱਤਾਂ (Nitrogen ਅਤੇ Phosphores) ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੰਚਾਈ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਯੂਰੀਆ) ਦੀ ਲੋੜ 50% ਤੱਕ ਘਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਖਰਚਾ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

★ **ਜ਼ੀਰੋ-ਕੋਸਟ ਫੀਡ ਮਾਡਲ**: ਸੂਰ ਜਾਂ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਨੂੰ ਤਲਾਬ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਪਲੈਂਕਟਨ (Plankton) ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੱਛੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। ਇਸ

ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੱਛੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਖਰਚਾ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

★ **ਸਿੱਟਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਅ**: ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਬਹੁਤ ਉਜਵਲ ਹੈ, ਬਸਰਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ 5-6 ਫੁੱਟ ਰੱਖਣਾ, ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਆਕਸੀਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਫਰਮੈਂਟੇਡ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ RAS ਅਤੇ Biofloc ਵਰਗੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ। ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਖੇਤੀ ਮਾਡਲ ਅਪਣਾ ਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫੇ ਵਾਲਾ ਸੌਦਾ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣਾ ਮੱਛੀ ਪਾਲਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕਿਸਾਨ ਮੇਲਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ

ਵੱਲੋਂ

ਪੁਰਾਣੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੂਟ

ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ

250/- ਰੁਪਏ

ਦੋ ਸਾਲ ਲਈ **450/-** ਰੁਪਏ

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਈ **650/-** ਰੁਪਏ

ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਸਰਵਿਸ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

 ਵੱਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ

ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ

100/- ਰੁਪਏ

KHETI DUNIYAN
TID - 62763351

ਚੰਦੇ ਭਰਨ ਲਈ QR ਕੋਡ ਸਕੈਨ ਕਰੋ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ :

ਮੋ. 90410-14575

Website : www.khetiduniyan.in
E-mail : khetiduniyan1983@gmail.com

ਖੇਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ਪਾਣੀ ਕਣਕ ਦਾ ਬਚਾਅ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕਣ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਦਾਣੇ ਪੱਕ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਮੀ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਨਾਲ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਕਾਰਨ ਪੌਦੇ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਛ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਝਾੜ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਾਣਾ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਮਕ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉੱਲੀ ਰੋਗ ਵੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਢੀ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੂ ਖਰਚਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ

ਪਾਣੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਭਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ...

ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਭਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ

ਖੇਤ ਸੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਬਚਾਅ ਦੇ ਤਰੀਕੇ

ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਡ੍ਰੇਨੇਜ ਕਰੋ। ਵਾੜਾ ਜਾਂ ਖਾਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂ ਢਲਾਣ ਵੱਲ ਪਾਣੀ ਵਧਾਓ। ਪਾਣੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਨਾਲ

ਹੈ। ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਸੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫ਼ਸਲ

ਫ਼ਸਲ ਬੀਮਾ ਅਧੀਨ ਕਲੇਮ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ

ਜੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫ਼ਸਲ ਬੀਮਾ ਅਧੀਨ ਕਲੇਮ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿਓ। ਮੀਂਹ ਘੱਟ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਤੇਜ਼/ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਹੈ।

ਵਿਛ ਹੀ ਗਈ ਤਾਂ ਹਲਕੀ ਹਵਾ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਪੌਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਠ ਸਕਦੇ ਹਨ (ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜੇ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਹੋਵੇ) ਪਰ ਜੇ ਬਹੁਤ ਵਿਛ ਗਈ ਤਾਂ ਕਟਾਈ ਵੇਲੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ

ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲੇਟਰਲ ਫੀਡ ਕੰਬਾਈਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ ਜਾਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਵਾਢੀ ਕਰੋ। ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇ ਜਿਵੇਂ ਪੱਤੇ ਪੀਲੇ ਪੈਣ ਜਾਂ ਰੋਗ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤਾਂ 2 ਫੀਸਦ ਪੋਟਾਸ਼ੀਅਮ ਨਾਈਟ੍ਰੇਟ/ਸਾਲਟਪੀਟਰ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰੋ (2 ਕਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀ 100 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ, ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 100-120 ਲੀਟਰ ਘੋਲ)। ਇਹ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉੱਲੀ ਰੋਗ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਪਰੇਅ ਕਰੋ ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਲੱਛਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ 'ਤੇ ਹੀ।

ਵਾਢੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਮੌਸਮ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ 'ਤੇ ਛੇਤੀ ਵਾਢੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ, ਜਦੋਂ ਦਾਣੇ ਵਿੱਚ ਨਮੀ 20-25% ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਮੀਂਹ ਲਗਾਤਾਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਵਾਢੀ ਵਿੱਚ 3-5 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਤੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਛੇਤੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਨਾਲ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਬਾਈਨ ਹਾਰਵੈਸਟਰ ਵਰਤੋਂ ਪਰ ਖੇਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕਣ 'ਤੇ ਹੀ। ਮੌਸਮ

ਅਪਡੇਟਸ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚੈਨਲਾਂ / ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ / ਐਪਾਂ ਵੇਖਦੇ ਰਹੋ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਖੇਤੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੇ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਢਿੱਲ ਮਿਲੀ

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਾਲ 2026-27 ਲਈ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਖਰੀਦ 'ਚ ਤੈਅ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਢਿੱਲ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਫੈਸਲੇ

ਨਾਲ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਣਕ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਖਰੀਦ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਣਸ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਬੈਠੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੇਗੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅੱਜ ਕੇਂਦਰੀ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਐਕਸ਼ਨ ਖਾਤੇ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਅੱਜ ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਕਣਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੇ ਰਫਤਾਰ ਫੜ ਲਈ ਹੈ। ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਯੂ ਟੀ 'ਚ ਕਣਕ ਦੇ ਖਰੀਦ ਪੈਮਾਨਿਆਂ 'ਚ ਢਿੱਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ 22 ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚੋਂ 291 ਨਮੂਨੇ ਭੇਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੈਸਟਿੰਗ ਮਗਰੋਂ ਭਾਰਤੀ ਖੁਰਾਕ ਨਿਗਮ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਛੋਟ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਅੱਜ ਜਾਰੀ ਪੱਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਹਰਿਆਣਾ ਵਾਂਗ ਹੀ 70 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਬਦਰੰਗ ਫਸਲ ਦੀ ਵੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਖਰੀਦ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੁੰਗੜੇ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਟੁੱਟੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵੀ 15 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨੁਕਸਾਨੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ 6 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਦੀ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ; 70 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਬਦਰੰਗ ਫਸਲ ਦੀ ਐੱਮ ਐੱਸ ਪੀ 'ਤੇ ਖਰੀਦੀ ਜਾਵੇਗੀ; ਸੁੰਗੜੇ ਤੇ ਟੁੱਟੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ 15 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵਧਾਈ; ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਬੋਲੀ ਨੇ ਰਫਤਾਰ ਫੜੀ

ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਗੜਿਆਂ ਕਾਰਨ ਮਾਰਚ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅਤੇ ਅਪਰੈਲ ਦੀ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਮੁਢਲੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੀਬ 1.30 ਲੱਖ ਏਕੜ ਰਕਬੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖਰੀਦ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਚ ਆਈ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਪੈਮਾਨਿਆਂ 'ਤੇ ਖਰੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 9 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਢਿੱਲ ਮੰਗੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰੀਬ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਪੈਮਾਨਿਆਂ 'ਚ ਛੋਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਖੁਰਾਕ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ 'ਚ ਢਿੱਲ ਤਹਿਤ ਖਰੀਦੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੰਡਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਨਵੇਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਤਹਿਤ ਖਰੀਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਭੰਡਾਰਨ ਦੌਰਾਨ ਗੁਣਵੱਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜੀ'ਮੇਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰੀਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਵਾਢੀ ਪਛੜੀ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਮਗਰੋਂ ਮੰਡੀਆਂ 'ਚ ਫਸਲ ਦੀ ਆਮਦ ਵਧੀ ਸੀ ਪਰ ਖਰੀਦ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਪੈਚ ਫਸਿਆ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਖਰੀਦ ਏਜੰਸੀਆਂ ਫਸਲ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੇਂਦਰੀ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ ਹੈ।

* ਇਹ ਸਕੀਮ 30 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2026 ਤੱਕ ਹੈ।

ਫਤਿਹਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਕੁਮਾਰ,

ਪੀ. ਏ. ਯੂ.-ਫਾਰਮ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੇਂਦਰ,
ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ (ਮੋ. 82848-00299)

ਸੁਧਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ : ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਿਸਮਾਂ ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 1827, ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 832 ਅਤੇ ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 668 ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸਮਾਂ ਪੱਕਣ ਲਈ 60-62 ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 4.5 ਤੋਂ 5.0 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਝਾੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੀਜ ਨੂੰ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾਦ ਦਾ ਟੀਕਾ ਲਾਉਣਾ : ਮੂੰਗੀ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਜੀਵਾਣੂ ਖਾਦ ਦੇ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੇ ਬੀਜਣ ਨਾਲ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਟੀਕਾ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੀਜ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬੀਜ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਵੰਗ : ਪੂਰਾ ਝਾੜ ਲੈਣ ਲਈ ਬਿਜਾਈ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ 20 ਮਾਰਚ ਤੋਂ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਗਣ ਲਈ ਖੇਤ ਨੂੰ 2-3 ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੇ ਅਤੇ ਹਰ ਵਾਰ ਸੁਹਾਗਾ ਮਾਰ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖੇਤ ਪੱਧਰ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਝੋਨੇ-ਕਣਕ ਦੇ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਖੇਤ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੈਪੀ ਸੀਡਰ ਜਾਂ ਜ਼ੀਰੋ-ਟਿਲ ਡਰਿੱਲ ਨਾਲ ਬਿਜਾਈ

ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਆਮਦਨ ਲਈ

ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਬੀਜ

ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਮ ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 668 ਲਈ 15 ਕਿਲੋ, ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 1827 ਅਤੇ ਐੱਸ ਐੱਮ ਐੱਲ 832 ਲਈ 12 ਕਿਲੋ ਬੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਕਤਾਰ ਤੋਂ ਕਤਾਰ ਦਾ ਫ਼ਸਲਾ 17.5-22.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੈਂਡਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ : ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਕਣਕ

ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੈਂਡ ਪਲਾਂਟਰ ਨਾਲ ਬੈਂਡ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੂੰਗੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਤਾਰਾਂ ਦੀ ਬਿਜਾਈ 20 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਦੇ ਫ਼ਾਸਲੇ ਤੇ 67.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੈਂਡਾਂ (37.5 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਬੈਂਡ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਤੇ 30 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਖਾਲੀ) ਉੱਤੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ 20-30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝਾੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਖਾਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ : ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਨੂੰ

11 ਕਿਲੋ ਯੂਰੀਆ ਅਤੇ 100 ਕਿਲੋ ਸਿੰਗਲ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਝੋਨੇ-ਆਲੂ-ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਮੂੰਗੀ ਜਾਂ ਮੱਕੀ-ਆਲੂ-ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਮੂੰਗੀ ਦੇ ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਆਲੂਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ।

ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ : ਜੇਕਰ ਨਦੀਨਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਝਾੜ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਦੀਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਵਿੱਚ ਦੋ ਗੋਡੀਆਂ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 4 ਤੋਂ 6 ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਦੇ 20-25 ਦਿਨਾਂ ਤੇ 300 ਮਿਲੀਲੀਟਰ ਇਮੇ ਜ਼ਾਥਾਪਾਇਰ 10 ਐੱਸ ਐੱਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 150 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰਨ ਨਾਲ ਘਾਹ, ਚੌੜੀ ਪੱਤੀ ਅਤੇ ਮੋਥਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਿੰਚਾਈ : ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਨੂੰ 3-5 ਪਾਣੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਨੂੰ ਅਖੀਰਲਾ ਪਾਣੀ ਬਿਜਾਈ ਤੋਂ 55 ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਲਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਇਕਸਾਰ ਪੱਕ ਕੇ ਵਾਢੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੇ।

ਵਾਢੀ : ਗਰਮ ਰੁੱਤ ਦੀ ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਵਾਢੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਫਲੀਆਂ ਪੱਕ ਜਾਣ।

ਕਣਕ ਦਾ ਘਟਿਆ ਝਾੜ, ਦਾਣੇ ਬਦਰੰਗ, ਕਿਸਾਨ ਤੰਗ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਾਰ ਮੌਸਮ ਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਨੇ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ। ਬੇ-ਮੌਸਮੀ ਬਾਰਿਸ਼, ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੜੇਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਝਾੜ ਘਟਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਵੀ ਬਦਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਝਾੜ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ 5 ਤੋਂ 15 ਮਣ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਤੱਕ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ 5 ਤੋਂ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮਾਰ ਪਈ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਾਰ ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਤਾਪਮਾਨ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂਕਿ ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ ਅਤੇ ਗੜੇਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮੌਸਮ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਹਲਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੜੇਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਲਗਭਗ ਸਵਾ ਲੱਖ ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਖੜੀ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਦੇ ਉਲਟ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਵੀ ਘਟੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ 122 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ (ਐਲ. ਐਮ. ਟੀ.) ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਣਕ ਦੇ ਝਾੜ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਟੀਚਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ

ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਗੜੇਮਾਰੀ, ਝੱਖੜ ਤੇ ਮੀਂਹ ਨੇ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ

ਅੰਦਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਝਾੜ ਘਟਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਈ ਸੌ ਕਰੋੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਝਾੜ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਬੋਨਸ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਮੌਸਮੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 'ਤੇ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਅਹਿਮ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ

ਮਾਤਰਾ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਹਨ।

ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰ ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਕਰੀਬ 32 ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਲਈ 20 ਤੋਂ 24 ਡਿਗਰੀ ਤਾਪਮਾਨ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਮੌਸਮ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਨਮੀ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੌਸਮ ਦੀ ਗੜਬੜੀ ਕਾਰਨ ਕਣਕ ਦੇ ਦਾਣੇ ਦੀ ਸਹੀ ਗਰੇਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਦਾਣਾ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ।

ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਫਸਰ ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਸਲ ਦੇ ਪੱਕਣ ਸਮੇਂ (ਦਾਣਾ ਬਣਨ ਵੇਲੇ) ਅਚਾਨਕ ਗਰਮੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਹੀਟ ਸਟ੍ਰੈਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਾਣੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਝਾੜ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਾਣਾ ਬਦਰੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿੱਚ ਪਏ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਕਾਰਨ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਾਣਾ ਪਤਲਾ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਲਈ ਮੌਸਮ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਪਮਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਨਮੀ ਵੱਧ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਝਾੜ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਮੌਸਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਾਰ ਪਈ : ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਮੁਹਲੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਟਾਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਝਾੜ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਦਾਣਾ ਵੀ ਬਰੀਕ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਇਹ ਪੰਡ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਲ-ਪਲ ਬਦਲੇ ਮੌਸਮ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ

ਮਿਹਨਤ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ : ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਰਾਮਾਂ

ਕਿਸਾਨ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਰਾਮਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ, ਇਸ ਵਾਰ ਮੌਸਮ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਾਰ ਝਾੜ ਵਿੱਚ 2 ਤੋਂ 6 ਕੁਇੰਟਲ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਕਮੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉੱਤੇ ਗੜੇਮਾਰੀ ਅਤੇ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਾਰਨ ਦਾਣਾ ਵੀ ਬਦਰੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੀਜ, ਖਾਦ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਖਰਚ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਲਾਗਤ ਖਰਚਾ ਮੁੜਦਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੀ ਮੌਸਮ : ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਕਿਸਾਨ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਸਮ ਦੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ 5 ਤੋਂ 15 ਮਣ ਤੱਕ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਘੱਟ-ਘੱਟ 10 ਤੋਂ 12 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਾਣੇ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੀ ਡਿੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਿਰਫ ਬੋਨਸ ਹੀ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਸਗੋਂ ਫ਼ਸਲ ਬੀਮਾ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

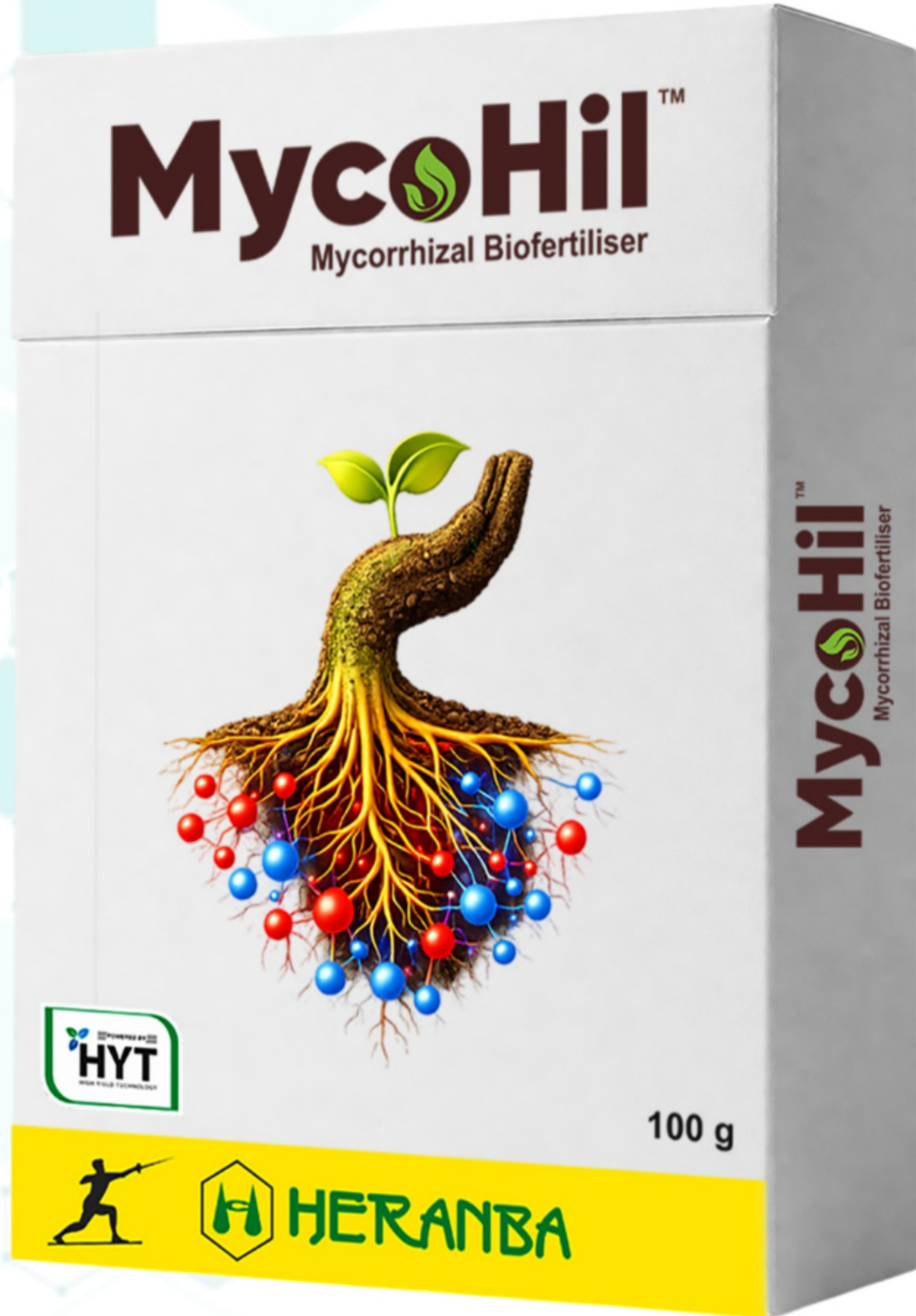
ਇਸ ਵਾਰ ਘੱਟ ਝਾੜ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ

ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ : ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ

ਕਿਸਾਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਨਥਾਣਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਫ਼ਸਲ ਨਾਲ ਕਈ ਉਮੀਦਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਘੱਟ ਝਾੜ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਪਜ ਘੱਟ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵੀ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਸਰ ਪਿਆ ਹੈ।

ਵਧੀਆ ਉਪਜ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੱਥ ਲੱਗੀ :

ਕਿਸਾਨ ਸਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਆਮਦਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਮੌਸਮ ਨੇ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਝਾੜ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵਧੀਆ ਉਪਜ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੱਥ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ ਖਰਚ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਨਸ ਦੇਵੇ। ਤਬਾਹ ਹੋਈਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਤੁਰੰਤ ਜਾਰੀ ਕਰੋ।

ਮਾਇਕੋਹਿਲ : ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਧਾਰ, ਭਰਪੂਰ ਪੈਦਾਵਾਰ

